

Какво печелим когато губим и какво губим когато печелим?

Новината за преразглеждане на българо-руските енергийни проекти – както вероятния отказ от Буграс – Александруполис, така и продължаващата неопределеност по отношение на АЕЦ Белене – традиционно раздели общественото мнение на две. Докато едната половина въздъхна с облекчение – все пак България се разтоварва от тежести, които никак не са й по силите, в другата половина започнаха горки ридания за изпуснатите “благоприятни възможности”. Когато едно общество като българското не е в състояние да определи по-ясно и конструктивно своя национален интерес, всяка лобистка група с малко повече пари за PR може да подпъхне своята корпоративна печалба като истина от последна инстанция. В енергетиката подобни корпоративни интереси – дал Господ. Затова и до ден днешен алчни и безскрупулни олигархични групи събират баснословни печалби от българската енергетика, докато редовите граждани плащат безумни цени за потреблението на електричество, парно отопление и всичко останало, в което енергията е значима съставляваща на стойността.

Оценката на руските енергийни проекти в България е невъзможна без ясната представа за енергийната стратегия на Москва, която има глобален характер, но е особено концентрирана и всеобхватна спрямо пост-съветското пространство и граничната с него Източна Европа. Възстановяването на Русия като икономическа и политическа сила преминава през огромните и концентрирани за износ енергийни източници – преди всичко нефт и газ. Целта на Москва е не просто да увеличи печалбите от международна търговия с въглеродороди, но да произведе монополен ефект от този износ за максимално големи региони, съседни на Русия, за да получи стратегически – политически ефект от реализацията на енергийния ресурс. С друг ресурс (извън растящия износ на оръжие) Руската Федерация понастоящем просто не разполага.

Успехът на руската енергийна стратегия е внушителен и синергичните ефекти на енергийната монополизация в направление Запад – Юг непрекъснато нарастват. Русия отказа да подпише европейската енергийна харта, защото документът предвижда гаранции за диверсификация на енергийните потоци – както по произход, така и по енергийни източници (ядрена енергия, нефт, газ). Да приеме диверсификация за руското правителство би означавало да се откаже от основната “принадена стойност” на своя енергиен износ – от стратегическия ефект на монополизацията. Как се реализира на практика монополния статус на руската енергия?

Преди всичко Москва използва наследената конфигурация от времената на СССР, когато всички основни трасета на енергийните потоци преминаваха през територията на Русия. Нефтът и газът на Каспийско море и Централна Азия достигаха до европейската територия на СССР преди да бъдат изнесени в каквато и да е посока. Газопреносната мрежа на Украйна – и в много по-малка степен на Беларусия – беше монополното трасе за износ на газ за страните от СИВ. Тръбата беше една и за страни като България си остава една. През 90-те години и през първото десетилетие на този век Москва се бореше с всички средства за да предотврати прокарването на алтернативни пътища към Запад за ресурсите на Азербайджан, Казахстан и другите

централноазиатски страни. За тази цел бяха подкрепяни, а когато бе нужно – и създавани етнически конфликти и нестабилност в и между новосъздадените държави в Южен Кавказ, който е тесен териториален коридор от ключово значение за функционирането на древния “път на коприната” между Изтока и Запада. Когато на определен етап непряката дестабилизация се оказваше недостатъчна – Русия не се колебаеше да прилага и пряка военна сила – например във войната с Грузия през 2008 г.

Единственият прецедент за ефективно заобикаляне на руската територия от енергийна инфраструктура през Южен Кавказ бе нефтопроводът Баку – Тбилиси Джейхан, реализиран в края на 90-те години с възможно най-преки политически гаранции от страна на Вашингтон. Опитът за дестабилизация и промяна на политическия режим в Грузия от август 2008 бе и опит за индиректен контрол върху тръбата на Баку-Джейхан.

Вторият компонент на руската стратегия за монополизация на енергийните потоци на Запад е политиката за динамично сътрудничество, партньорство и дори съюзничество на Москва с Анкара. От своя собствен исторически опит ние добре познаваме пословичното съперничество между Русия и Османските турци в продължение на последните 300 години, което се разпростира от Каспийско море до Балканите и чийто основен фокус е контролът върху Черно море и Проливите. Руско-турското съперничество е “игра с нулев резултат” – когато единият печели, другият задължително губи. Тази традиция бе по необходимост продължена и в мъртвото равновесие през епохата на Студената война.

Днес между Русия и Турция има не просто “размразяване” на отношенията, но динамичен процес на изграждане на дългосрочен общ интерес – икономически и стратегически, който се определя от няколко основни фактора. Първо, от концептуалната и стратегическа близост на подходите за изграждане на класически и мощни национални държави, стремящи се към статута на “велики сили” с максимално широки “сфери на влияние”. Тук откриваме концептуалната общност на “авторитарния либерализъм” (Гизо, Шмидт) от втората половина на XIX век, отразена както в руската държавна идеология на “суверенна демокрация”, така и в специфичната ислямистко-консервативна доктрина на управляващата в Анкара АКП, която с бързи стъпки преодолява наследената изолационистка съдържаност на светския кемалистки режим. Стремещт на Русия да възстанови стратегическото пространство на бившия СССР под свой контрол, както и по-меката, но решителна политика на Турция за “нулеви проблеми със съседите” и за възстановяване лидерството на Анкара във всички географски направления, са стратегии от един порядък. Това е порядъкът и манталитетът на “Европейския концерт” на Великите сили от XIX век.

На второ място, загрижени за своето пост-имперско националистическо възраждане, Москва и Анкара забравят за своето минало съперничество и се обединяват срещу общия съперник, който идва за да раздели или – още по-лошо – да им отнеме класическите пространства на имперска хегемония – Кавказ, Черно море, Балканите. Това е Западът в неговите две основни институционални въплощения – воденият от САЩ НАТО и ЕС. Русия започна война с Грузия за да спре разширяването на НАТО към своите граници, реализиращо се чрез членство на бившите руски сателити в Атлантическия съюз. Турция, самата тя член на НАТО, категорично отстоява навигационния си монопол в Черно море (на базата на конвенцията от

Монтрьо от 1936 г.) и панически се страхува от проникване на западната инфраструктура на сигурността в нейните стратегически ареали – Черно море, Кавказ, Средна Азия. Особено негативна бе турската реакция срещу американската окупация на Ирак през 2003 година. Стратегическото единство между Москва и Анкара зад лозунга “Черно море – руско-турско езеро” е по-силно и перспективно от всякога.

На трето място, интересите на Русия и Турция доста добре съвпадат по отношение на заветната руска цел – монополизация на енергийните потоци от Русия на Запад. Анкара виртуозно пази равновесие между огромните ползи, които получава от статута на специално сътрудничество с Москва и съюзническите ангажименти, с които е натоварена като член на западния съюз и кандидат за членство в ЕС. Турция не разполага с енергийни ресурси, но нейната територия е стратегическият коридор, който може да гарантира както диверсификация, така и монополизация на енергийните потоци от Изток. Засега Турция учтиво подкрепя западния проект “Набуко” призван да диверсифицира руските газови доставки, но същевременно успешно преговаря с Русия за подкрепа на Южен поток, за изграждане на Син поток – 2 през акваторията на Черно море и за нефтопровода Самсун – Джейхан. Турската политическа класа не притежава нито комплексите, нито навиците на дребно рушветчийство срещу националните интереси, така широко разпространени сред политическите среди и олигархията в София. Затова едно е сигурно – Анкара ще изиграе виртуозно своите взаимно-изключващи се роли на съюзник на Запада и партньор на Москва, превръщайки се реално в незаменим транзитен център на енергийните потоци Изток – Запад.

Към днешна дата Русия постига всички свои основни цели по пътя на монополизацията на своя енергиен износ в западно направление. Стременията на страните от Централна Азия да прокарат алтернативни пътища на Запад за своите въглеводороди извън Русия на този етап са категорично осуетени. Дори проблемният Азербайджан е укротен под нуждата от руска подкрепа в конфликта за Нагорно Карабах с Армения и под страха от нов рецидив на руската война срещу Грузия от 2008 г. Ненавистният “оранжев режим” в Киев е премахнат и под управлението на новия президент Янукович, руският контрол върху газопреносната мрежа на Украйна бързо се възстановява. Руско-германският проект Северен поток, който заобикаля своенравния съюзник Беларус и американските съюзници Полша и Прибалтика, е в процес на реализация. Турция е приобщена на базата на комплексен и дългосрочен общ интерес с Русия. Последно, но не и по значение, малките и политически ненадеждни държавици на Балканите – България, Румъния, Сърбия, Гърция, дори Хърватия – грубо се конкурират откъде да мине и какво да се спечели от Южен поток: един проект на Путин и Берлускони, чиято последна цел е да облагодетелства по какъвто и да е начин дребните тарикати на власт по трасето.

Може ли Русия да обслужва всички тези проекти – като инвестиции, като обеми транзитиран газ – за да реализира своята стратегия на газ – енергиен монопол? Верният отговор е, че Русия няма нужда да обслужва всички тези проекти, за да поддържа своя енергиен монопол в западно направление. Само газопреносната мрежа на Украйна в пълния си капацитет може да транзитира около 180-190 млрд. куб.м газ годишно. Това е значително повече, отколкото общия капацитет на Северен и Южен поток, плюс Син поток – 1 и 2. Русия ще увеличава своите газови доставки за Европа, но без да е необходимо да достига общия капацитет на всички съществуващи и планирани тръбопроводи. Напротив, в една противоречива и променлива международна среда, където политическите влияния се променят бързо (вижте само как

се променя българската позиция за една година), руският монопол ще се реализира не като се пълнят тръбите, а като ... не се пълнят. Ако Германия не поддържа Русия на международното поле достатъчно последователно, обемите на Северен поток могат да потекат през Украйна. Ако ненадеждният Киев започне да се опъва за своите тръби, ако откаже да ги слее с Газпром, ако – не дай Боже – “оранжевите” се върнат, газът вместо през Украйна, ще потече през Северния и през Южния поток. Ако Турция отстъпи под натиска за “Набуко” или си позволи по-инвазивна политика в Кавказ, отколкото е допустимо за Русия, газът от Син поток ще потече като река по Южен поток, който междувременно може да е от дълго време пресъхнал, защото никой по трасето извън Русия няма чак такова стратегическо значение, че редовно да му подаваш газ. Ако Анкара не се вразуми – още по-лошо: вместо по Самсун – Джейхан, нефтът може да потече по Бургас – Александруполис. Или обратно ...

Това е вариантът, при който всички тези тръби са построени. А защо е необходимо всички да се построят? Това са твърде големи инвестиции, които няма да увеличат съществено и сега получаваните печалби. Освен това като политическа стратегия е много по-ефективно да заплашваш, че няма да построиш газопровод (или, че ще го построиш другаде), отколкото да се откажеш да експлоатираш газопровод. Виртуалната политика блъфира много по-успешно от реалната.

Ако на някого подобна конструкция на руски енергиен монопол му се струва “русофобска”, нека се запознае с позицията на Украйна при управлението на русофила Янукович за сливането на газовата инфраструктура на украинската “Нафтогаз” с тази на руската Газпром: само при условие, че Русия и ЕС официално и категорично се откажат от Южен поток. Макар и русофил, Янукович прекрасно разбира, че Москва се готви да играе една много проста игра – “тука има, тука няма”. Печалбата на Русия – която “крие топчето” – е гарантирана, както търговската, така и стратегическата печалба от енергийния монопол. За останалите е предвидено това, която видният български държавник Георги Първанов нарича “Голям член”... пардон, “Голям шлем”.

Тук вече идваме до българския интерес и до резонния въпрос – няма ли да имат стратегическо значение за България проекти като Бургас – Александруполис, Южен поток и АЕЦ Белене, независимо от това каква голяма игра играе Русия с другите големи играчи. Дето се казва, ние сме толкова големи, че трохите от трапезата на големите са ни достатъчни... И да, и не. Какво ще получи България срещу парите, които ще инвестира в двата мажоритарно руски проекта – Южен поток и Бургас – Александруполис? (Някой да не възрази, че Южен поток е само 50 на сто руски? В България не е голяма мъка да намериш колкото си искаш държавници и чиновници, които ще дадат липсващия руски глас за мнозинство ... Срещу нищожен рушвет, разбира се.) В търговски план, ще получим 35 милиона долара годишно от петролопровода – и то ако работи на пълен капацитет! Ще получим и транзитни такси от Южен поток – които вероятно ще загубим от преноса по собствената ни газопреносна мрежа. Ако Газпром не я препипа тази мрежа, между другото ...

Ами стратегическия интерес – ще каже някой? През наша територия минават тези тръби – ако решим, ще им въртнем кранчето и край! Ще въртнете ... хайде да запазим академичния тон... Енергийната инфраструктура би могла наистина да играе роля на стратегически ресурс за общата сигурност на страната. В нашия случай обаче този ресурс е минимален поради две причини. Първо, въпреки успеха на своята стратегия за енергийна монополизация, Русия няма обозрими шансове за решаващо

стратегическо въздействие извън пост-съветското пространство. На Балканите, слава Богу, решаващо значение вече имат други фактори – НАТО и ЕС. Второ, конкретно за България, стратегическият ресурс на руските енергийни проекти може да се реализира преди всичко в съперничество с Турция. Но Русия и Турция не се готвят да си съперничат – не и на Балканите. Напротив, готвят се за дългосрочно партньорство и взаимно изгодно сътрудничество. Маргинализирането на България и на останалите малки страни около Черно море е една от значимите цели на това руско-турско сътрудничество.

Тук най-накрая идваме и до стратегическото значение на АЕЦ Белене. Няма смисъл да повтаряме известните неща – как бе манипулиран търгът за да се вземат руските реактори. Как се твърдеше, че вече построените съоръжения не могат да поемат други реактори, освен руски – след година ги събориха до основи тези съоръжения. Няма да говорим за цени, пазари и екология, за корупция, мафия и консултантски фирми, за дупката с шараните и за осемте милиона шарана, на които можеш да кажеш всякаква лъжа и те ще ти повярват, особено ако я повториш сто пъти по телевизията... Не, за тия неща не ще говорим тук. Да предположим, че АЕЦ Белене е готова, щастливо построена, на предвидената цена и пред НЕК има опашка от нетърпеливи купувачи на ток. Каква стратегическа роля ще играе АЕЦ Белене в рамките на българския национален интерес?

АЕЦ Белене ще засили монополния контрол на Русия върху българската енергийна система и оттам – потенциално върху много по-широкия спектър на стопанските и политическите решения на българската държава. В минималния вариант това ще бъде контрол върху технологията, покупката и рециклирането на ядреното гориво. В максималния случай, руският контрол ще се разпрости върху инвестиционния процес, собствеността и пазарната реализация на произвеждания от Белене електрически ток. Подобен контрол би имал решаващо значение при нарастващи противоречия между България и Русия в други направления на енергийната политика. Но за българския национален интерес би било наистина разрушително, ако страната ни попадне в един потенциален разлом от нарастващи разногласия или съперничество между Русия и Европа, между Русия и Запада. Тогава от една страна ние ще бъдем обвързани със съюзническите си ангажменти на членството в ЕС и НАТО, а от друга – от монополния контрол на Русия върху енергийната система на страната. Тежко и горко на България, ако предостави територията си за подобен разлом! Тогава като единствени печалби от съвместните енергийни проекти ще останат наистина само тлъстите комисионни на енергийната мафия и неунищожимата дружба между народите, управлявани от алчни пост-комунистически олигархии.